

Oppositioitoimijan moderni vankilakuvaus

Kira Jarmyš: *Naisten selli nro 3. Suomentanut Arja Pikkupeura. Helsinki: Aula & Co, 2022. 395 s. ISBN 9789523642898.*

Naisten selli nro 3 (ilmestynyt venäjäksi 2020) on Kira Jarmyšin esikoisromaani. Jarmyš tunnetaan kansainvälisesti parhaiten yhteiskunnallisena vaikuttajana ja erityisesti oppositiopoliitikko Aleksei Navalnyin lehdistösihteerinä, minkä myös suomalainen kustantaja muistaa mainita kirjan takakannessa. *Naisten selli nro 3* jatkaa venäläistä vankilakirjallisuuserinnettä, jonka kaari ylittää aina Fjodor Dostojevskistä Irina Ratušinskajaan. Teoksen otsikko tuo väistämättä mieleen Tšehovin pienoisromaanin *Sairashuone n:o 6*, josta Nikolai Leskov tunnetusti totesi, että osasto Venäjä muistuttaa kyseistä psykiatrista osastoa. Vuonna 2022 ilmestyi Jarmyšin toinen, toistaiseksi suomentamaton, romaani *Harassment* ("Ahdistelu").

Naisten sellin päähenkilö on nuori moskovalainen Anja, joka pidätetään korruptionvastaisessa mielenosoituksessa ja joka päättyy viettämään kymmenen päivää naisten sellissä. Jarmyš on kertonut käyttäneensä omia kokemuksiaan romaania kirjoittaessaan, ja pidätyskeskuksen arjen kuvailu onkin teoksen vahvinta antia. Anja jakaa sellin eri yhteiskuntaluokista tulevien naisten kanssa, joiden kautta venäläinen todellisuus näyttäytyy eri näkökulmista. Vähävirikkeisessä ympäristössä on aikaa jutella vankitovereiden kanssa, mutta myös pohtia omaa elämäänsä ja tekemiään valintoja. Elitistinen Anja, joka on opiskellut maineikkaassa Moskovon kansainvälisten suhteiden instituutissa, kokee alusta alkaen ylemmyyttä suhteessa viranomaisiin ja toisiin vankeihin.

Anjalle pidätysreissu on seikkailu ja mahdollisuus rentoutua, kun taas systeemin hampaissa oleville kanssavangeille se on toistuva riesa. Naiset keskustelevat sellissä muun ohessa myös politiikasta ja tuovat esille erilaisia näkökantojaan, joissa korostuvat auktoriteetin kaipuu, fatalismi ja selviytyminen. Henkilöhahmot jäävät hieman yksilulotteisiksi, mutta toisaalta romaani herää eloon juuri näiden karikatyyrimäisten, mutta itsetietoisien naisten arkisissa ja mutkattomissa dialogeissa. Sulassa sovussa teenjuonnin ohella rupattelevat hampaaton entinen rangaistusvanki, farkkuihin vuorautunut alkoholisti, ketjussa tupakoiva lesbo, leikelyt maksullinen seuralainen sekä tummaihoisen mainosmalli, jolla

on 25-vuotiaana kierrossa jo kolmas aviomies. Anjan etäinen ja osittain ulkomailla asuva isä, joka tulee yllättäen tapaamaan häntä vankilaan, toteaa, että tärkeintä on olla joustava ja mukautua kulloinkin vallitsevaan tilanteeseen, koska se on ainoa tapa pärjätä Venäjällä. Viranomaiset kuvataan kivikasvoisina robotteina, jotka kone-maisesti täyttävät käskyjä ja joista suurin osa on menettänyt täysin inhimillisyytensä toimiessaan osana koneistoa. Naisten näkökulmasta venäläinen oikeusjärjestelmä on kafkamainen labyrintti tai "suolisto", jossa voi pärjätä vain lahjuksilla tai suhteilla.

Romaanin ansiona voi pitää sitä, että se pyrki kuvaamaan Venäjän nykytodellisuutta eri näkökulmista. Anja, joka on "pyramidin huipulla", edustaa korkeakoulutettua ja länsimaalaisesti ajattelevaa ryhmää, jonka tällä hetkellä pakenee Venäjältä. Hänen sellitoverinsa taas pyrkivät vain selviytymään päivästä toiseen ja protestoivat vallanpitäjiä vastaan korkeintaan jättämällä äänestämättä vaaleissa. Kirjailija Mihail Šiskin tarkastelee esseekokoelmassaan *Sota vai rauha* venäläisen yhteiskunnan polarisoitumista ja sitä, miten kaukana nämä kaksi puolta ovat toisistaan. Tämä näkyy myös Jarmyšin romaanissa, sillä Anjan pahin pelko on muuttua kanssavankiensa kaltaiseksi "nukeksi" tai "ötökäksi", kun taas toiset eivät ymmärrä hänen oppositiohenkistä toimintaansa, sillä eihän mikään kuitenkaan muutu.

Romaania lukiessa tulee vaikutelma, että Jarmyšilla on paljon sanottavaa Venäjän yhteiskunnallisista ongelmista ja että hän on yrittänyt mahdollistaa esikoisteokseensa mahdollisimman paljon erilaisia teemoja. Korruption ja oikeusjärjestelmän mielivaltaisuuden lisäksi tekstissä tuodaan esille muun muassa naisten heikkoa asemaa, seksuaalivähemmistöjen syrjintää, rasismia ja riittämätöntä vanhemmuutta. Tämän runsauden vuoksi yhteiskunnallisten kipupisteiden käsittely jää väistämättä pintapuoliseksi ja kerronta tuntuu hajoavan. Tässäkin tapauksessa vähemmän olisi ollut enemmän. Pidätysellin tapahtumien ja Anjan menneisyyden reflektion lisäksi juoneen tuodaan kreikkalaisen mytologian kautta yliluonnollinen taso, jossa Anjan selittämättömät näyt ja kokemukset korostavat venäläisen oikeusjärjestelmän absurdiutta ja mielivaltaisuutta.

Kira Jarmyšin esikoisteos on viihdyttävää luettavaa juuri mehukkaiden dialogien ja tuo-

reiden näkökulmien vuoksi, mutta se kärsii hajanaisuudesta ja punaisen langan puutteesta. Anjan poliittinen toiminta näyttyy jännityksen hakemiselta ja hänen ylimielinen asenteensa toisiin vankeihin on häiritsevää. Näin romaanin kuvaama oppositiot toiminta eroaa esimerkiksi Ratušinskajan poliittisesta toiminnasta, jonka tavoitteena oli oikeasti muuttaa yhteiskuntaa parempaan suuntaan eikä vain pelastaa oma nahkansa. Romaanissa Anja päättyy vastaamaan kokemaansa epäoikeudenmukaisuuteen vihalla

ja jatkaa näin väkivallan kierrettä. *Naisten selli nro 3* tuo myös esille laajamittaisen muutoksen vaikeuden jakautuneessa maassa, jossa suurin osa ihmisistä keskittyy päivittäiseen selviytymiseen. Jarmyš luo romaanissaan lohduttoman kuvan paikallaan polkevasta, menneisyyteen jumituneesta ja näköalattomasta nyky-Venäjältä, jonka allegoriana naisten selli nro 3 toimii.

Päivi Kuusela
Helsingin yliopisto

Alistettu megalomania

Ričardas Gavelis: *Vilnan pokeri*. Suomentanut Urtė Liepuoniūtė & Per Lānsmans. Siltala, 2022. 575 s. ISBN 9789522349460.

Juusin toukokuun loppupuolella Aleksanteri-instituutin ainejärjestö Sasha ry:n paneelin, jonka aiheena oli liettualaisen Ričardas Gavelisin massiivinen ja riipivä teos *Vilnan pokeri*. Teos julkaistiin glasnostin aallonharjalla vuonna 1989, muutamaa viikkoa ennen Berliinin murin murtumista. Aleksanteri-instituutin alumni Urtė Liepuoniūtė toi kokeellisen ja kunnianhimoisen kirjan suomalaislukijoiden ulottuville Per Lānsmansin kanssa tehdyllä käännöksellään viime vuoden loppupuolella. Kyse on kotimaassaan kulttimainetta nauttiva teos, joka on kautta aikain toinen suomennettu liettualaisromaani.

Sasha ry:n paneeliin valmistautuessa lukeminen yski, ja kirja kulki mukanani repussa lopulta lähes koko toukokuun. Teoksen esipuheessa paneeliin osallistunut Gavelis-tutkija Jūratė Čerškutė toteaaakin, että neljään osaan pilkotun tarinan 337-sivuinen ensimmäinen luku täytyy vain sinnitellä läpi, jotta tarinan eri osat voivat kolmessa viimeisessä luvussa kietoutua yhteen kaoottisen kaleidoskooppimaiseksi kokonaisuudeksi, jonka tavoitteena on ratkaista tarinaa dominoiva murhamysteeri.

Vilnan pokeri on ronskia vyörytystä, jossa päähenkilö Vytautas Vargalysin ihmissuhde- ja seksielämä ja henkilöhistoriaa kuvaillaan raa'alla ja pahimmillaan (tai parhaimmillaan, lukijasta riippuen) hyvin ällöttävällä tavalla. Vargalys on gulag-selviytyjä, traumatisoitunut ja surullinen hahmo, jonka vilnalaiselämää kirja seuraa tarkentamattomana 1970-luvun vuonna. Teoksen kirjoittaminen vei Gavelisilta yli vuo-

sikymmenen, mikä näkyy pysähtyneisyyden ajan makaaberina kuvauksena – Vargalysin kertomana tarina kiihdyttää, peruuttaa ja py-sähtelee tavalla, josta lukijan on varsin helppo pudota kärryiltä, sillä yhteenkään kertojaan ei voi luottaa. Kirjan kolme viimeistä lukua, joissa Vargalys ei enää itse toimi kertojana, tuovat teokseen lopulta ainakin jonkinlaista logiikkaa, vaikka tulkinvaraa jää lopulta täysin lukijalle.

Eräänä toukokuisena rankkasadepäivänä reppuni päästi läpi vettä. Gavelisin paksun teoksen sivut käpristyivät ja pikimustan kannen reunat vääntyivät sisäänpäin, sivut tumentuivat valuvasta musteesta. Sopivaa, ajattelin: kirjaa – erityisesti sen ensimmäistä lukua – lukiessa Vilna piirtyi mieleeni mustana, reunoiltaan valuvana ja totalitaristisen järjestelmän alla käpristynä.

Pakkovalta, totalitarismi, *He* – tässä onkin Gavelisin kirjan ydin. Gavelisin luoma kuluttavan kirjastotyön kanssa kamppaileva päähahmo Vargalys ottaa elämäntehtäväkseen *Heitä* vastaan taistelun. Nimitykseen Gavelis tiivistää oikeastaan kaikenlaisen pakkovallan, jota yhteiskunnassa esiintyy; Gavelis kuvailee, kuinka niin Baltian alistanut natsihallinto kuin Moskovasta pakkosaneltu miehityskin edustavat *Heitä*, ihmiskunnalle ominaista joukkoa tai oikeastaan psykenpiirrettä, jonka ainoa tavoite ja olemassaolon oikeutus on alistaa ja kontrolloida. *He* ovat olleet olemassa koko ihmiskunnan historian ajan päästen välillä valtaan ja painuen hetkeksi unholaan vain uudestaan noustakseen, Vargalys pohtii kirjan ensimmäisessä luvussa.

He ovat ovelia. Vargalys näkee *Heitä* joka puolella, katupuluissa, opettajissa, vastaan tulevissa vilnalaisissa. Maailmassa ei ole Vargalysin mukaan paikkaa, jonne *He* eivät yltäisi. Vargalys